

SÉTA BUDAPEST 20. SZÁZADI VÁLASZTÁSAI KÖRÜL

Budapest sajátos hely. Ha rápillantunk az idei, 2014. áprilisi választási térképre, ez elég plasztikusan látszik. A leegyszerűsítő rövid magyarázatokon (a „modernitás fellegvéra / utolsó menedéke” versus a „bűnös város”) túl érdemes figyelembe venni e jelenség (társadalom)történeti hátterét és okait, hiszen ez esetben már egy több mint százéves témáról van szó.

Budapest a dualista korszakban vált gyors ütemben igazi európai szintű, modern nagyvárossá, mérete és szerepe jelentősen meghaladta a többi városét. A kortársak szemében már az első világháború előtt is külön világ volt az országon belül, és az eltérő gazdasági, társadalmi és kulturális folyamatok önálló fővárosi politikát eredményeztek. A soknemzetiségű főváros népességének kiemelkedően gyors növekedése együtt járt a szintén nagyarányú elmagyarosodással. A különböző nemzetiségek, főleg a korábban többségi németek, illetve a jelentős kisebbséget alkotó szlovákok asszimilációját megkönnyítette, hogy nem alkottak különálló közösséget a városon belül, nem rendelkeztek önálló társadalommal, sem különállónak mondható kultúrával vagy egyértelmű lakóhelyi szegregációval. Az egyértelmű térbeli elkülönülés hiánya mellett természetesen a 20. század elejére is maradtak olyan városrészek, amelyek lakosságának jelentős része német vagy szlovák eredetű volt. A népszámlálásokon bevallott anyanyelvet tekintve viszont már 1910-re döntően magyar városról beszélhetünk, azzal a fontos kiegészítéssel, hogy a lakosság több mint fele

legalább két nyelven beszélt. A magyar anyanyelvűek aránya a két világháború között még tovább emelkedett, de ez korántsem jelentette a fővárosi társadalom homogénné válását. A főváros társadalmának sajátos jelleget kölcsönzött a jelentős számú zsidó lakosság. A népszámlálásokban izraelita felekezetűként megjelenő csoport, megőrizve vallását és kultúráját, részben önálló közösség maradt, és egyértelmű térbeli elkülönülés (V–VII. kerületek) jellemezte. Ugyanakkor asszimilációjukat mutatja a többségi nyelv gyors átvétele: 1910-re a zsidóság 90%-a már magyar anyanyelvű volt. Az izraelita vallásúak aránya már 1880-ra megközelítette az egyötödöt, a századfordulón már közel egynegyed volt, és bár 1920 után csökkenni kezdett, 1930-ban még mindig egyötödöt tett ki. Budapest társadalmá a 20. század elejére foglalkozási szerkezetét tekintve is hasonlóná vált a nyugat-európai metropolisokhoz, egyre nagyobb arányú iparhoz, illetve a kereskedelemhez és pénzügyekhez kötődő lakossággal, valamint növekvő tisztviselői réteggel, kifejezve a főváros domináns szerepét az ország gazdasági és adminisztratív életében.

A modernné váló Budapest különleges, kiváltságos helyzetét kihasználva, Bárczy István polgármester (1906–1918) önálló, liberális várospolitikai programot valósított meg. A helyi igazgatás szellemének és működésének reformja mellett azonban akkor nem került sor az országoshoz hasonlóan antidemokratikus és lassan anakronisztikussá váló fővárosi képviselői és választási rendszer (virilizmus, igen szűk körű választójog, visszaélések tág tere stb.) megváltoztatására. Az továbbra is a helyi elitcsoportok egyéni és klikkharcairól szólt, és az igazi népképviselő karikatúrája volt. 1919 őszén az ellenforradalom hatalomra jutása azonban megváltoztatta Budapest megítélését. A főváros kiemelt szerepe az 1918–1919-es eseményekben, a „bűnös Budapest” bélyeg komoly hatást gyakorolt az új jobboldali kormányzat és városvezetés politikai döntéseire. Ezzel a főváros „ellenséges” környezetbe került, bár alapvetően nem változtak meg azok a meghatározó gazdasági és társadalmi tényezők, amelyek különállását, speciális jellegét adták. A „keresztény Budapest” megteremtését célzó jobboldali politikai erők pedig politikai téren a város átformálására törekedtek.

Az első világháborút követő demokratikus reformok része volt a közel általános választójog és a titkos szavazás megteremtése. A Horthy-korszak egészére azonban az 1922-ben Bethlen István miniszterelnök által rendeleti úton újraszabályozott (majd később törvénnyel megerősített) korlátozott választójog a jellemző, életkori és műveltségi cenzusokkal. A mindenkori kormánypárt győzelmét, és ezzel a hatalmi elit leválthatatlanságát leginkább a visszahozott nyílt, élőlíttal történő szavazás intézménye biztosította. Az akkori Európában már lényegében sehol sem alkalmazott, anakronisztikus szavazási mód alapján dőlt el a parlamenti helyek négyötöde, míg titkos szavazásra csak a nagyobb városokban, köztük természetesen Budapesten és környékén volt lehetőség. A fővárosban a jelentős politikai irányzatok lényegében szabadon indulhattak az ország többi részéhez képest mérsékelten korlátozott választásokon. Ennek az országos képviselő-választásokon nem volt komolyabb jelentősége, miután a nyílt szavazás révén a kormánypárt többsége amúgy biztosítva volt. A helyi képviselőkről, azaz Budapest irányításáról döntő önkormányzati (korabeli kifejezéssel törvényhatósági) választásokon annál inkább számított. A modern főváros a központi hatalom által elismerten és elfogadottan tágabb politikai szabadsággal rendelkezett az ország többi részéhez képest, és ez magának a konzervatív, tekintélyelvű rendszernek a kereteit feszegette a Horthy-korszakban. A jobboldali hatalom nem kívánta átadni Budapest 1919–1920-ban megszerzett vezetését, de éppen itt nézett szembe a legerősebb ellenzékkel – ahol pedig kisebb lehetősége volt a választók befolyásolására.

A korszak kormányerőinek dilemmája leegyszerűsítve tehát így szólt: hogyan biztosítható a főváros „megfelelő”, jobboldali önkormányzati vezetése titkos szavazás mellett, hogyan kerülhető el a politikai váltógazdálkodás, az ellenzék esetleges többségre jutása? Először is a választások időpontjának „megfelelő” kijelöléséből: 1920 után a helyi, önkormányzati választásokat egyszer sem a törvényekben előírt időpontokban tartották meg; ha kellett, elhalasztották, ha kellett, előrehozták a választás időpontját. Ahogy mindegyiket – egyes részleteiben vagy teljesen – új szabályok alapján rendezték meg. A választások meghatározó funkciója így a

keresztény-nemzeti erők egyébként természetesnek tekintett hatalmának választópolgárok általi legitimálása lett. Magukon a helyi választásokon a jobboldali többség 1920 utáni megőrzését leginkább az a szabályozás biztosította, hogy a főváros „parlamentjébe”, közgyűlésébe nemcsak a választójogosultak általános választása révén lehetett bekerülni. Ennek gyakorlati jelentőségét az 1925. évi budapesti választások meg is mutatták. A kormány liberális és baloldali ellenzéke akkor ugyanis közös pártlistával indult, és a szavazatok abszolút többségét (52%) szerezte meg. Az arányos rendszerben így az általános választás révén a fővárosi közgyűlésbe bejutó képviselők több mint a fele ellenzéki lett. Az új fővárosi közgyűlésben azonban olyan tagok is rendelkeztek szavazati joggal, akik más módon, kinevezés, delegálás vagy valamilyen speciális, korlátozott választás nyomán kerültek be, így jobboldali értékrendjük (pártszimpátiájuk), egyes esetekben pedig konkrét személyük már a választás előtt ismert volt. 1925-ben például az összes fővárosi képviselő egyötöde nem választott volt, és e csoport segítségével a választáson megbukott, kisebbséget alkotó jobboldali pártok a közgyűlésben már többségbe kerültek, és így megőrizték a főváros vezetését. Ez volt tehát a leghatékonyabb eszköz a fővárosi pártok és irányzatok közötti, az általános választói akaratot tükröző erőviszonyok megfelelő „korrigálására”. Ebből a szempontból fontos állomás volt az 1930-as szabályozás, amikor a nem általánosan választott tagok rendszerét hosszabb távra, tudatosan átalakították és bővítették. A fővárosi törvénytervezet minisztertanácsi tárgyalásán elégedetten állapíthatta meg az előadó, hogy „a törvényhatósági bizottságnak az elől megjelölt alkotóelemekből való összeállítása révén még abban az igazán kedvezőtlen esetben is 12 főnyi többsége lesz a nemzeti és valláserkölcsi alapon álló pártoknak, ha az ellenkező világfelfogású pártok a választott tagok számának 70%-át érnék el”. Az ellenzéki pártoknak ráadásul egy ilyen mandátumarány eléréséhez – a választási rendszer további „korrekciós” eszközei miatt – még ennél is magasabb szavazatarányt kellett volna elérniük. Az 1930-as és 1935-ös önkormányzati választásokon már nem született újabb ellenzéki győzelem és többség, de ennek már nem is volt igazi jelentősége akkor, amikor a nem választott képviselők aránya 35-40%-ot tett ki.

Budapesten így az első igazi demokratikus választásokat 1945 őszén rendezték meg: október 7-én külön önkormányzati, majd november 4-én az egész országra kiterjedő nemzetgyűlési választást. A megvalósult általános választójognak köszönhetően a budapesti lakosoknak 70%-a rendelkezett választójoggal (a jogkiterjesztés mértékét jól mutatja, hogy a Horthy-korszakban csak 30% körüli volt ez az arány), lényegében minden 20. életévet betöltött személy szavazhatott. Először vonatkozott ugyanolyan szabályozás a férfiakra és a nőkre, azaz ebből a szempontból is megvalósult az egyenlő választójog. Emellett arányos rendszerben, pártlistákra történő titkos szavazást írt elő az új szabályozás. Végül szintén újdonság volt, hogy a választás politikai következményekkel járt: míg korábban a kommunista párté volt a főváros vezető pozíciója, 1945 végén a választási eredményeknek megfelelően kisgazdapárti lett az új polgármester. Természetesen ennek csak rövid ideig volt jelentősége, a második világháború utáni rövid átmeneti, demokratikus periódust hosszabb diktatúra követte, amely alatt egészen 1990-ig, nem került sor Budapesten sem többpárti választásokra.

Milyen volt a régi, 1950 előtti „kis” Budapest politikai arculata? A dualizmus korában stabil fővárosi pártstruktúráról nem beszélhetünk, ahogy modern értelemben vett pártokról is csak ritkán. Az akkori fővárosi politika kerületi szinten szerveződött, helyi érdekszövetségek és „törzsfőnökök”, azaz helyi erős emberek irányították. Az országos politikában kormánytámogató, a fővárosiban pragmatikus és ó-liberális irányultságú csoportok hatalomgyakorlása – a szűk körű választójognak megfelelően – az anyagi háttérű személyi kötődéseken és hálózatokon nyugodott. Így a választásokon fellépő, gyakran változó nevű szervezetek többsége ad hoc választási párt volt. E rendszerrel szemben, ezt bírálva, a századfordulón jelentek meg Budapesten a már határozottan világnézeti, elvi alapokon álló liberális és keresztény politikai szerveződések, pártok. A modern liberális irányzat sorsa szorosan összefonódik Budapest történetével, a főváros volt a mozgalom kiindulópontja és mindvégig legfőbb bázisa is. Maga a szervezkedés kerületi szinten, a Terézvárosban indult el 1894-ben

Vázsonyi Vilmos vezetésével. Az így megalakult Demokrata Párt programjában szerepeltek a fővárosi politikai élet demokratizálását elősegítő követelések, de ezek megvalósulása nélkül, a régi elit-csoportokkal való kiegyezéssel, a pártnak sikerült befolyásolnia, sőt Bárczy István polgármestersége idején irányítania is a városháza életét, működését. Szintén 1894-ben lépett fel, de a budai kerületekben a keresztény Szabad Polgári Párt, Vázsonyiékhoz hasonló demokratikus és átfogó községpolitikai programmal. A közös elvi alap és rendszerkritika az induláskor a két új ellenzéki erő szövetségét eredményezte – igazi siker nélkül. Az eltérő társadalmi-kulturális miliók viszont hamar ellentéteket és külön utakat eredményeztek. A demokratákkal szemben a keresztény párti politikusok így ellenzékben maradtak, az 1906 utáni liberális városvezetés idején komoly szerephez nem jutottak.

Az első világháború után a Demokrata Pártnak és politikusainak szerepe a fővárosban már a polgári demokratikus forradalom idején csökkent, és a Tanácsköztársasággal el is tűnt. Az 1919-es ellenforradalom egyik vezető irányzataként a keresztény pártiak fő célja a teljes hatalomváltás, a korábbi liberális városvezetés felszámolása, a hangsúlyozottan keresztény és nemzeti főváros megteremtése volt, amit egy év alatt sikerrel teljesítettek is. Az átalakulás, annak részeként a virilizmus megszüntetése és a választójog kiterjesztése a fővárosi politikai élet működését is megváltoztatta, és a Horthy-korszakban már jóval stabilabb és modernebb pártokat, pártszerkezetet eredményezett. E folyamatba illeszkedtek az 1920. évi választások, amelyek idején nem volt igazi szabad közélet, sajtó- és véleményszabadság, és ez korlátozta a baloldali és liberális pártok kampánytevékenységét is. Ez egyértelmű jobboldali dominanciát eredményezett, amellyel szemben nem állt igazi ellenerő. A liberálisok védekezésbe szorultak, a szociáldemokraták pedig bojkottálták a választásokat a szabadsághiányos körülmények miatt. Mindezek következtében a keresztény párti irányzat kétharmados többséggel vehette át Budapest irányítását, miközben csak a választók kb. felének támogatásával rendelkezett. Két év elteltével aztán áttételesen kiderült, hogy a fővárosi keresztény párti egyeduralom mennyire népszerűtlenné vált: az 1922-es parlamenti választások

helyi eredményei az ellenzék sikerét mutatták: a szociáldemokraták a szavazatok 39%-át, a liberálisok 24%-át kapták.

A kezdeti kilengések után egy bő évtizedig a fő politikai irányzatok közötti politikai megosztottság és támogatottság már komoly stabilitást mutat Budapesten. A korszak választási rendszerének korlátai között egy évtizedig közel azonos, 50–50% körüli eredményt ér el a jobboldali, illetve összesítve a baloldali és a liberális irányzat. A fővárosi pártszerkezet lényegében 1939-ig négy meghatározó párt és irányzat egyensúlyára épült. A hagyományos jobboldalnak két fő pártja volt: a Wolff Károly vezette Keresztény Községi Párt (KKP), valamint a később, a bethleni konszolidáció idején megszervezett és egyre növekvő befolyású fővárosi kormánypártok. Az 1920-as években érzékelhető különbség volt a radikálisabb politikát folytató, illetve követelő keresztény párt és a bethleni irányvonalat követő, a korábbi liberális politikusok egy részét integráló mérsékelt centumpárt között. Ez a helyzet megváltozott Gömbös Gyula miniszterelnök fővárosi színrelépésével, és 1935-re nemcsak a támogatottságbeli, de az ideológiai különbség is csökkent közöttük, miközben továbbra is megmaradt a két erő közötti választási rivalizálás. Az 1930-as években az új szélsőjobboldali mozgalmak és pártok Budapesten is megjelentek, eleinte kevés sikerrel, de az 1939-es választásokon a fővárosban jelentős erővé, meghatározó irányzattá váltak. A liberális pártok a különböző választásokon indultak külön-külön, de közös listával is, sőt liberális politikusok ott voltak mind a jobboldallal közös listákon és pártokban, mind ellenzékiként, önállóan vagy a szociáldemokratákkal szövetségben. A legális baloldalt a korszakban a szociáldemokraták képviselték.

A pártok és irányzatok által kapott szavazatok mögött valós társadalmi támogatottság állt, ezért a választási rendszer korlátainak figyelembevételével a fővárosi eredmények alkalmasak a választói magatartás vizsgálatára. A Horthy-korszakban nemcsak az összesített választási eredmények, hanem azok területi mintázatai is nagyfokú folytonosságot mutatnak, az egyes politikai irányzatok határozott térbeli elkülönülésével. A jobboldali pártok támogatottsága az 5 budai kerületből 4-ben (I., II., XI., XII.) domináns,

míg Pesten a Belvárosban (az akkori IV. kerületben), a Józsefváros (VIII.), a Ferencváros (IX.) és Kőbánya (X.) belső részein volt bázisuk, kiegészülve néhány zuglói (XIV.) és külső-ferencvárosi szavazókörrrel. A liberálisok zárt területe lényegében három pesti kerületre (V–VII.) korlátozódott, viszont ott, a Lipót-, az Újlipót-, a Teréz- és az Erzsébetvárosban, főleg azok belső részein kiugróan jó eredményeket értek el. A szociáldemokrata bázis ezzel szemben a város külterületein volt, elsősorban Angyalföld egésze (XIII.), továbbá több kerület (III., V–X., XIV.) külső része. (Részletesen, választási térképekkel lásd: www.bpvalaszt.hu.)

A korabeli Budapest jellemző, stabil „választási térképe” mögött tehát tartós társadalmi-politikai törésvonalak voltak; olyan meghatározó társadalmi megosztottságok, amelyek az alapvető politikai szembenállásokat, illetve konfliktusokat magyarázzák. Ezek nemcsak eltérő társadalmi szavazóbázist, hanem olyan intézményesült társadalmi csoportkonfliktust jelentettek, amelyek tartósan meghatározták a politikai életet, a pártstruktúrát; amelyek egyaránt jelen voltak a szavazók, az ideológiák, a politikai identitások és a politikai háttérszervezetek szintjén is. Ebben az értelemben több okból is beszélhetünk vallási-kulturális, azaz keresztény–zsidó törésvonalról. A Horthy-korszakban, ha eltérő intenzitással is, de a jobboldal egy része végig a politikai napirendjén tartotta a „zsidókérdést”. Ehhez a jobboldalhoz tartozott a KKP, amely vezetőinek és tagságának jellegét, identitását erősen meghatározta a „keresztény”, azaz a „nem zsidó” mint politikai jelző, és a pártot szoros szálak fűzték a keresztény felekezetek fővárosi egyházközségeihez. A másik oldalon a Vázsonyi-féle Demokrata Párt már a kezdetektől a fővárosi zsidóságos kapcsolódott. A törésvonal erősségét jól mutatja, hogy egyértelmű kudarcot vallottak azok a politikai kísérletek, amelyek e törésvonalat átlépve, más ellentétek mentén próbálták strukturálni a pártrendszert és a választók tábort. Ilyen volt a húszas években Bethlen István próbálkozása egy vallási különbségektől független, erős polgári centumpárt létrehozására az alsóbb (munkás-)osztállyal szemben. Hiába nyert meg a tervéhez a miniszterelnök zsidó származású politikusokat, azok inkább önmagukat képviselték, nem a polgári választók

tömegeit, mert utóbbiak nem hagyták el hagyományos kötődésüket, liberális pártjaikat és vezetőiket. A fővárosi kormánypárt így jobboldali párt lett, amely a KKP-hez hasonlóan a keresztény szavazók támogatására számíthatott, azaz a fővárosi pártstruktúra radikális átalakítása nélkül helyezkedett el a törésvonal keresztény oldalán. Hasonlóan sikertelen volt a másik oldalról Rassay Károly, e német eredetű családból származó politikus törekvése, hogy liberális és demokrata pártját a fővárosi keresztény polgárság is támogassa. A Rassay-párt a Vázsonyi-párt szövetségese és a szavazói csoportok felől nézve riválisa lett, majd végül „utódjává” vált.

A társadalmi osztály és státus, azaz a polgárság és az alsóbb osztályok (széles értelemben vett munkásság) szembenállása ezzel szemben önmagában nem tekinthető törésvonalnak a Horthy-korszakban, mert nem voltak egyértelmű és egységes táborok. Az elitet és a polgárságot megosztotta a keresztény–zsidó törésvonal, míg az alacsony státusúaknál jelentősen eltért a köz- és a magánszférában dolgozók választói magatartása. Így bár a szociáldemokrata párt ténylegesen munkáspárt volt, de csak a liberálisok szervezetei minősültek egyértelműen polgári pártoknak, a jobboldaliakéi már nem. Ez a képlet fokozatosan alakult ki. A keresztény és nemzeti alapra helyezkedő jobboldal arra törekedett, hogy csökkentse a baloldali pártok és szakszervezetek befolyását az alacsony társadalmi státusú csoportok körében. A közsférában a baloldali mozgalmi tevékenység korlátozásának fontos állomása volt az 1921. végi Bethlen–Peyer paktum, de az 1922-es választáson valószínűleg ennek hatása még korlátozott volt, ahogy az kiderül a szociáldemokraták kiugróan jó szerepléséből. A választási adatok alapján azonban 1930-ra már a közsférában dolgozó alacsony státusúak, köztük a munkások tömegei is, a jobboldali pártok táborához tartoztak, azaz a jobboldal és a szociáldemokraták viszonylatában létrejött egy szűkebb, a köz- és magánszféra közötti megosztottság, illetve törésvonal.

Az 1930-as évek társadalmi és politikai átalakulása Budapesten az 1939. évi országgyűlési választásokon mutatkozott meg. Ekkor új pártrendszer jött létre, egy összeolvadt hagyományos jobboldali, keresztény-nemzeti tömbbel (összesített szavazat-

aránya Budapesten: 40%), amelynek vezető ereje az új kormány-párt fővárosi szervezete lett; egy baloldali ellenzéki blokkal (28,5%), benne a zsidótörvénnyel korlátozott liberális táborral és a más okok miatt is jelentősen meggyengült szociáldemokrata párttal; végül az új szélsőjobboldallal (30%), amelyen belül a Nyilas-kereszties Párt volt a domináns. A vallási és kulturális (keresztény-izraelita) törésvonal megmaradt, sőt az új szélsőjobboldal megjelenésével, jelentékeny politikai szereplővé válásával még erősebbé is vált. Az 1939-es választáson a „zsidókérdés” központi politikai téma volt, így nem meglepő, hogy e törésvonal mind a liberális és a jobboldali pártok, mind a választóik között erősnek mutatkozott. Ez az ellentét közvetlenül nem hatott a szociáldemokrata pártra, amelynek a korábbi választásokhoz hasonlóan valószínűleg 1939-ben is volt bizonyos bázisa az izraelita vallású szavazók között. A másik, osztályhelyezeten és státuson alapuló törésvonal szempontjából a szociáldemokraták megmaradtak munkáspártnak, míg a liberálisok polgári pártnak. A jobboldalon belül már összetettebb a helyzet: a hagyományos pártok inkább a magasabb, míg az új szélsőjobboldal inkább az alacsonyabb státusúak pártja, de nem annyira egyértelműen, hogy például az új szélsőjobb jobban szerepeljen a munkás-városrészekben, mint a hagyományos jobboldal. A köz- és magán-szféra közötti korábbi egyértelmű törésvonal viszont eltűnt, még ha fent is maradtak bizonyos eltérő politikai jellemzők. Az új szélsőjobboldal a magán-üzemek munkásai körében a szociáldemokraták, az állami és fővárosi alkalmazottak esetében a hagyományos jobboldal komoly vetélytársává tudott válni. A szélsőjobboldal alsó státusú, széles értelemben vett munkás-szavazótáborának jelentős arányából azonban nem következik, hogy az irányzat a szociáldemokrata párt helyét, szerepét és szavazóbázisát vette volna át. Az ilyen korabeli és utólagos történelmi vélemények mögött az a rejtett feltételezés áll, hogy a munkásság korábban egyértelműen a szociáldemokraták mögött állt volna, ami nem állja meg a helyét. Az új szélsőjobb munkásbázisának egy jelentős része olyan szavazói rétegekből állt, amelyekre korábban a hagyományos jobboldal gyakorolt befolyást. Az 1939. évi országgyűlési választás eredményeit és az abból levont

következtetéseket mindazonáltal érdemes megfelelő óvatossággal kezelni, mert 1939 fő jellemzője éppen az egyediség, a változás, az átmenet, amikor az új és egyben rendszertagadó szélsőséges „protest”-pártok megjelenése megbomlasztotta a régi, „megmerevedett” pártstruktúrát. Feltételezhető, hogy a többi párthoz képest az új szélsőjobb szavazóinak jó része kevésbé szorosan kötődött pártjához, már csak azok rövidebb működési ideje miatt is. Az 1939-es választások eredménye azonban egyszeri is maradt, nincs lehetőség ismételt vizsgálatra, hiszen a következő, 1945-ös választások már egy új rendszerben, teljesen új körülmények között, szélsőjobboldali pártok nélkül kerültek megrendezésre.

A Horthy-korszakbeli és az 1945-ös választási eredmények, szavazatmegoszlások és választási térképek között egyértelműen van összefüggés és kontinuitás Budapesten. Az összehasonlítás bizonyos szempontból csak korlátozottan lehetséges, mert a nagyarányú jogkiterjesztés, valamint a háborús népességcsökkenés következtében jelentősen megváltozott a választók köre. Így például 1945-ben a fővárosban a polgári gondolatot képviselő kisgazdák alapbázisát úgy adták a hagyományos jobboldali területek, hogy a Kisgazdapártnak nyilvánvalóan nem volt elég, hogy csak a korábbi jobboldali szavazókra támaszkodjon. A pártnak sikerült maga mellé állítania az új szavazók közül is sokakat, és ennek köszönhetően tudott abszolút többséget (50,5%) szerezni. Ha a hat évvel korábbi, 1939-es választáshoz viszonyítjuk a két munkáspárt, a kommunisták és a szociáldemokraták 1945-ös eredményeit (összesítve 43%), akkor az új helyzetben jelentős erősödésről beszélhetünk, ami a két világháború közötti legjobb, 1922-es fővárosi szociáldemokrata szavazatarányt is némileg meghaladta. Annak ellenére, hogy e pártok vezetői az új helyzetben, az általános választójog bevezetésével nagyobb sikerre (és győzelemre) számítottak, mindent figyelembe véve valószínűsíthető, hogy az 1945-ös új választók körében az egységfront is igen népszerű, a kisgazdáknál is népszerűbb politikai erő volt. A liberálisok támogatottságánál a korábbi sajátos területi koncentrációnak, a háború alatti és utáni változások ellenére, 1945-re is kiterjedő határozott folytonossága volt. Fontos különbség viszont az eddigi összeha-

sonlításokhoz képest, hogy az 1939-es liberális párt nemcsak arányaiban, de nominálisan is több szavazatot kapott, mint hat évvel később az akkori liberálisok. Ebben a háború alatti embervesztésen (az izraelita vallásúak és a zsidónak minősítettek üldözésén és legyilkolásán) túl több tényező is szerepet játszott. 1945-ben a liberális pártoknak lényegében nem sikerült új választói rétegeket megnyerniük, miközben a nagyarányú jogkiterjesztés megszüntette ezen irányzat támogatóinak a szavazók körében való korábbi felülreprezentáltságát. Emellett a baloldali munkáspártok sikeresen szerepeltek a korábbi liberális bázis területén is. Mindezek következtében a liberálisok a kisebb politikai pártok közé kerültek a fővárosban is, és nem tudták érdemben befolyásolni a két nagy, bal- és jobboldali tábor választási küzdelmét.

Az 1945 utáni több évtizedes időszakban a főváros területileg jelentősen megnőtt (1950-ben a korábbi ún. Nagy-Budapest településeinek jelentős részét közigazgatásilag is a fővároshoz csatolták), településszerkezete és társadalma gyökeresen átalakult. Mindennek ellenére találunk hasonlóságokat az 1990 utáni időszak és a Horthy-korszak fővárosi, többpárti parlamenti és önkormányzati választásai között. Egyes városrészek jellemző politikai hagyománya – például a jobboldali budai belső és a liberális belső pesti kerületek, a baloldali Angyalföld –, ha halványabban is, de megmaradt. A 20. század elején kialakult és a két világháború között megszilárdult politikai törésvonalak tehát máig hatóan befolyásolják a főváros választói magatartását.